

Getijden

De nieuwsbrief van wal tot schip, van sluis tot dok

Editie 1, 2018

Voorwoord

Zoals steeds trakteert onze redactie U op een behoorlijke portie Watererfgoednieuws uit eigen contreien. Net zoals de Vlaamse Bouwmeester Leo Van Broek verfrissende ideeën heeft over de ruimtelijke ordening in Vlaanderen, zo was er in de 16de eeuw een ander eminent Ruimtelijk Planner aan de slag in Antwerpen. In deze Getijden lezen we hoe Gilbert van Schoonbeke, de eerste Antwerpse Havenwijk 'Het Eilandje' naar zijn hand zette.

We piepen ook over de landsgrenzen naar de bron van de Schelde en verheugen ons in de belangstelling die voor het mooie Scheldeland ontstaat: op de scheepswerf van Baasrode hebben 36 provinciale, regionale, gemeentelijke en private partners op 29 januari jl. een charter ondertekend aangaande het 'Rivierpark Scheldevallei'.

Dit en nog veel meer watererfgoednieuws leest U allemaal in deze nieuwe Getijden. Mocht U evenwel onze digitale nieuwsbrief niet verder willen ontvangen, dan volstaat een eenvoudig berichtje aan secr@watererfgoed.be

Apart van deze nieuwsbrief zal U een uitnodiging ontvangen van "**varend erfgoed verenigd**", een gelegenheidssamenwerkingsverband tussen Rijn-Binnenvaartmuseum, VVBH, Tolerant, SMA, Water-rAnt, Ruimschoots en Watererfgoed Vlaanderen voor de **Open Scheepvaardagen** op 23,24 en 25 maart aanstaande in Hangar 29, Waagnatie te Antwerpen.

Graag tot dan,

Eddy Stuer

Voorzitter

Brand vernielt woongedeelte van Commandant Fourcault

Rond de jaarwisseling vernielde een korte hevige brand het woongedeelte van de 'Commandant Fourcault'. Dat schip ligt tijdens zijn 'werkloze' periode aangemeerd in het Kattendijkdok, als naaste buur van het Havenhuis. Het werd in 1968 gebouwd op de 'Chantier Naval de Rupelmonde'. Het vaartuig kreeg de naam Loodsboot 1 en was tot in 1985 in gebruik als loodstender. Vanaf dat jaar tot in 1991 werd de Loodsboot 1 gebruikt als opleidingsschip voor de Zeevaartschool. Het schip kreeg de naam 'Commandant Fourcault', naar de gezagvoerder van het Belgisch opleidingsschip 'Comte de Smet de Naeyer', dat in 1906 verging.

Vlak na het samenvoegen van de Rijkszeevaartschool van Oostende en de Hogere zeevaartschool van Antwerpen werd het schip buiten gebruik gesteld. Het schip lag van 1992 tot 2000 in Oostende te verkommeren.

In 2000 werd het schip openbaar verkocht aan het bedrijf Seatec van de Nederlander Pim de Rhoades. Hij liet het schip uitrusten met een landingsplatform voor een helikopter en een decompressiekamer. De 'Commandant Fourcault' kan worden gehuurd voor marien archeologisch onderzoek, duikexpedities en reddingsopdrachten. Zo assisteerde het schip nog bij de bergingswerkzaamheden van de 'Costa Concordia'. De Rhoades schat de schade op 100.000 euro. (foto Marcel Schoeters)

Kaaimuren Steendok weer permanent zichtbaar

De heraanleg van de gedempte Zuiderdokken wordt aangepakt op een heel andere wijze dan wat Watererfgoed Vlaanderen in gedachten had. Gedane zaken nemen echter geen keer. De voormalige dokken worden uitgegraven als basis voor een ondergrondse parking. Op de bovenste 1,5 m na, zullen de oude kaaimuren dienen als muren van de parking. Ze zullen daarom weer permanent zichtbaar zijn. (foto Marcel Schoeters)

Nieuw boek 'Harbour Life' toont Antwerpse haven aan ruim publiek

Patrick Verhoeven, managing-director van de International Association of Ports and Harbors' (IAPH), stelde op 24 jaar zijn boek 'Harbour Life' voor in het atrium van het Havenhuis. Het werk stelt de Antwerpse haven voor aan de hand van 28 unieke getuigenissen van 33 mensen, die de haven vanuit hun eigen ervaring belichten. Alles samen gaat het om 211 bezienswaardigheden, waaronder 14 cafés, 26 restaurants en snackbars, 14 natuurgebieden, 10 kerken, 10 musea en 4 forten. Volgens havenscheper Marc Van Peel vult het werk een lacune in en biedt het de kans om de haven voor te stellen aan een brede kring van mensen.

Het boek is uitgegeven door Pandora Publishers en kost in de winkel € 22,5 euro. Leden van Watererfgoed Vlaanderen kunnen het echter bestellen tegen de prijs van € 19,5 te storten op rekening nummer BE 32363050096702 van Pandora Publishers. De bestelde boeken kunnen na een belletje of een mail worden afgehaald bij Marcel Schoeters, Generaal Capiaumontstraat 11, B3, 2600 Berchem. Mob.: 0486 75 15 55, E-mail mschoeters57@gmail.com. Nasturen met de post is niet mogelijk.

WEV verwelkomt 'Vrienden van het Brouwershuis' als nieuw lid

De 'Vrienden van het Brouwershuis' hebben zich aangemeld als nieuw lid bij Watererfgoed Vlaanderen. Zij zijn meer dan welkom, zeker omdat hun activiteiten uitstekend aansluiten bij de werking van onze koepelorganisatie. Het is de bedoeling om tegen 2019 het Brouwershuis weer in zijn oude glorie open te stellen voor het publiek. In het de voormalige portiers- of conciërgewoning komt een museum over 'Antwerpen en zijn water'.

Datzelfde jaar 2019 staat ook in het teken van de 550-ste geboortedag van projectontwikkelaar Gilbert van Schoonbeke. 'De Vrienden van het Brouwershuis' gaan daarvoor

samenwerken met het Nederlandse Veenendaal, dat ontstaan is vanuit de door Van Schoonbeke opgezette turfwinning in hun gebied.

Naar aanleiding van deze festiviteiten stuurden de 'Vrienden' ons onderstaand artikel toe van de hand van Prof. Em. Hugo Soly. (foto Stad Antwerpen)

De aanleg van de eerste Antwerpse havenwijk ('Het Eilandje') door Gilbert van Schoonbeke, 1549-1554

Tijdens de eerste helft van de 16de eeuw groeide Antwerpen uit tot de belangrijkste havenstad van Europa. In normale jaren voeren zo'n 2.500 schepen de Schelde op. De handelswereld kampte evenwel met een structureel tekort aan ankerplaatsen. Zeeschepen moesten soms wekenlang

wachten om gelost en geladen te worden, want slechts een klein aantal kon aan de Scheldekaden afmeren. Kleinere schepen konden van de vloed gebruik maken om via één van de vijf 'vlieten' diep in de stad te varen, maar deze waterwegen waren zeer smal, terwijl het groot aantal bruggen en de talrijke huizen die tot vlakbij het water stonden het scheepsverkeer erg hinderden. Het stadsbestuur zag zich genoodzaakt om het aantal ligdagen zowel aan de kaden als in de binnenhavens te beperken, prioriteiten te stellen voor het lossen en laden van schepen, vaartuigen die specifieke goederen transporteerden de toegang tot bepaalde binnenhavens te verbieden, enzovoort. Regulering was nodig, maar kon het fundamentele probleem, namelijk het gebrek aan ankerplaatsen, niet verhelpen.

De Antwerpse projectontwikkelaar Gilbert van Schoonbeke, die met de aanleg van de Stadswaag en de Vrijdagmarkt zijn bekwaamheid op het vlak van stadsontwikkeling al had bewezen, stelde in september 1548 een radicale oplossing voor: de aanleg van een echte havenwijk in de Nieuwstad. Dat was een noordelijk gelegen, drassig gebied van zo'n 25 ha dat in 1542 bij de metropool was gevoegd, dat onbebouwd was gebleven en waar de meeste gronden aan de stad toebehoorden. De centrale regering was zeer enthousiast en adviseerde het stadsbestuur een contract met de vindingrijke ondernemer af te sluiten, wat op 5 februari 1549 effectief gebeurde. Van Schoonbeke verbond er zich toe alle noodzakelijke werkzaamheden op zijn kosten uit te voeren en binnen de vier jaar na hun voltooiing de stadsgronden te verkopen; hij mocht tien procent commissieloon rekenen.

Het unieke plan van Virgilius Bononiensis uit 1565, dat zich in het Museum Plantin-Moretus bevindt, laat zien hoe Gilbert van Schoonbeke te werk ging:

hij liet drie brede kanalen van west naar oost graven die loodrecht op de Scheldeoever stonden en die op gelijke afstand van elkaar lagen. De afstanden waren zo berekend dat er tussen twee kanalen telkens twee rijen van gebouwen konden worden geconstrueerd die door een straat van elkaar gescheiden werden, zodat ieder gebouw aan de ene kant aan een kade paalde en aan de andere kant aan een straat. De kanalen, die ieder voor specifieke schepen en goederen waren bestemd, werden door smallere noord-zuid-waterwegen met elkaar verbonden, die een goede afwatering moesten verzekeren. Het was een hoogst origineel plan. Niemand had ooit het idee van een echte havenwijk gelanceerd. Het gebruik van drie parallelle kanalen als ruime binnenhavens was eveneens origineel. Nergens in het toenmalige Europa was er een voorbeeld van zo'n maritieme infrastructuur te vinden.

Tussen het eerste kanaal (de huidige Brouwersvliet) en het tweede kanaal,

Middenvliet genoemd, bracht Van Schoonbeke een industrieel complex tot stand: zestien brouwerijen, een Waterhuis (thans Museum Brouwershuis), opslagplaatsen en accijnskantoren. Aan de *Middenvliet*, op de plaats waar zich nu het MAS bevindt, werd in de jaren 1564-1569/9 het imposante Hanzehuis opgericht, dat enorme magazijnen, talrijke kantoren en residentiële kwartieren voor de Noord-Duitse kooplui bevatte. In zijn beroemde 'Beschrijving van

de Nederlanden' (1567) was Lodovico Guicciardini vol lof over deze *Middenvliet*, 'zo breed en zo lang dat er gemakkelijk meer dan honderd schepen kunnen gemeerd worden'. De val van Antwerpen in 1585 heeft de verdere ontwikkeling van de Nieuwstad verhinderd, want de Scheldestad kon niet langer een eersterangs rol op commercieel gebied spelen.

Pas onder het Frans Bewind werd de haven getransformeerd: in 1811 verving het Bonapartedok het tweede en derde kanaal en in 1813 werd een aanvang gemaakt met de constructie van het Groot Dok, dat onder de regering van Koning Willem I werd voltooid en daarom Willemdok werd genoemd. In de loop van de volgende decennia werd Antwerpen weer een wereldhaven, wat in de constructie van nieuwe dokken tot uitdrukking kwam. De grondslag voor de havenontwikkeling in noordelijke richting was evenwel door Gilbert van Schoonbeke in de Gouden Eeuw gelegd. (foto Maagdenhuismuseum Antwerpen)

Studenten Zeevaartschool lanceren crowd funding voor opleidingsproject

De studenten willen zich optimaal voorbereiden op de toekomst en ze vinden het belangrijk om te starten met een goede basis. Dit is waarom ze in september 2018 een zeereis organiseren, geheel op traditionele zeilschepen tussen de 15 en 25m lang. Het vormt de perfecte gelegenheid om terug te keren naar de "roots" van het navigeren op zee, zonder gps en Internet, maar mét naslagwerken en traditionele navigatie-instrumenten zoals kaart en kompas. De hele crew zal bestaan uit een mix van een veertigtal personen, zowel Frans- als Nederlandstaligen, elk met een verschillend "niveau" van ervaring op zee. De tocht, die hen van Antwerpen naar Peterhead (Schotland), dan naar Haugesund (Noorwegen) en terug naar Antwerpen zal brengen, gaat ongeveer 3 weken duren. Donaties kunnen worden gestort via <http://crowdgift.ca>.

Terrein van Scheldebron is toe aan een opknapbeurt

Ons medelid nautisch journalist Georges Janssens wijst ons op de verwaarlozing van het terrein van de Scheldebron in het Franse Gouy. In 1984 werd het terrein aangekocht door de vereniging van maritieme journalisten en publicisten ESPA, die samen met het bestuur van Gouy, de 'Association Franco-Belge de la Source de l'Escaut' opzette met tot doel de aankoop, de restauratie en de erkenning van de bron als domein van openbaar nut. In 2008 nam het Havenbedrijf Antwerpen het ESPA-aandeel over.

Al in 1985 gaf de Stad Antwerpen een standbeeld van E.Deckers in bruikleen. Het stelt een kind voor dat speelt met een dolfijn. Het Havenbedrijf installeerde ook een koperen plaat die meer informatie geeft over het gebied. Deze is door de inwerking van de weersomstandigheden onleesbaar geworden. Havenschepen Van Peel zegt dat het onderhoud van het terrein voor rekening is van het gemeentebestuur van Gouy. Wat de informatieplaat betreft, zegt hij dat de door de producent beloofde duurzaamheid van het materiaal blijkbaar niet is waargemaakt. Verder is het wat afgelegen terrein een geliefkoosde pleisterplaats voor hangjongeren. (foto Georges Janssens)

Gallery Maritime in Colijnsplaat toont maritieme schilders

Gallery Maritime in het Zeeuwse Colijnsplaat toont van 3 januari tot en met 31 maart 2018 een expositie van scheepskunst met en zonder zeil van vroeger tijd tot nu. 'Half Wind' is te bezoeken elke woensdag van 10.00-17.00 uur. Maritieme Tafel, Kunst Kijken en koffie gratis.

De afbeelding toont de Sculptuur Nautilus (1801) de 1^e onderzeeboot ooit, van Ludo van Well. Meer info: Gallery Maritime: Mevr. D.S.H. Nelemans, Voorstraat

45, 4486 AJ Colijnsplaat, Nederland,

M: +31(0)622591452, E: info@gallerymaritime.nl.

36 partners ondertekenen charter Rivierpark Scheldevallei

Op de scheepswerf van Baasrode hebben 36 provinciale, regionale, gemeentelijke en private partners op 29 januari jl. een charter ondertekend aangaande het 'Rivierpark Scheldevallei'.

De 36 partners engageren zich om gezamenlijk en in overleg te ijveren binnen het brede kader van "Schelde Sterk Merk" voor een **Rivierpark Scheldevallei** als bovenregionale attractie en ruggengraat van een kwaliteitsvol publiek en privaat buitengebied met als doel het behoud en de ontwikkeling van natuurwaarden, landschapswaarden, toeristisch-recreatief medegebruik en agrarisch open ruimte voor een duurzame regionale economische ontwikkeling, zo klinkt het veelbelovend...

Ze willen dat doen door :

- 1) De getijde gebonden natuur en open ruimte in de Scheldevallei van Antwerpen tot Gent uit te bouwen en te versterken.
- 2) In te zetten op sterke visies voor en overleg binnen het Rivierpark Scheldevallei.
- 3) Het gebied en recreatieve (rand)infrastructuur in en om dit Rivierpark te beheren en te ontwikkelen.
- 4) Zich te engageren om instrumenten landinrichting in te zetten
- 5) Het Rivierpark Scheldevallei actief in de markt te zetten.

Het Sigmaplan maakt dit park nog 40 ha groter. Het bestaat uit 6 grote deelgebieden: de Polders van Kruibeke, de Durmevallei, de Kalkense Meersen en Donkmeer, Klein-Brabant, Dendermonde en omgeving en de

Rupelstreek. Het is de bedoeling om het Rivierpark in 2020 aan het grote publiek voor te stellen. In 2030 moet het zijn troeven volledig hebben ontplooid.

De Scheepswerven van Baasrode krijgen van de Provincie Oost-Vlaanderen 1,8 miljoen euro aan subsidie. De Vlaamse regering stopt 4 miljoen euro in het project 'Van Steen tot Steen langs de Schelde', dat focust op de drie kastelen van Wissekerke, Laarne en Bornem. Zij maken van de Schelde een beetje de 'Vlaamse Loire'. De initiatiefnemers hopen op 100.000 extra bezoekers. Als zijtak van de Schelde krijgt ook de Rupel een eigen identiteit binnen het geheel. (foto Julie Decuyper-RLSD)

Het Red Star Line Museum vernieuwt en sprokkelt verhalen

Het Red Star Line Museum bestaat in september 2018 5 jaar. Mede daarom krijgt de presentatie over de aankomst op Ellis Island een nieuwe opstelling. Als toevoeging wordt daarin ook het verhaal gebracht over de herinneringen van de afstammelingen van de nieuwkomers aan hun land van herkomst. Dat gebeurt vanuit de vraag hoe deze mee bepalen wie ze zijn in de hedendaagse Amerikaanse maatschappij? Gefilmde getuigenissen en getoonde objecten, zoals de piano van Irving Berlin, vertellen het verhaal hoe de landverhuizers in de nieuwe wereld een nieuw leven opbouwden.

Enkele bouwkundige ingrepen zullen de loods waar zich de toegangsruimte en de ruimte voor tijdelijke tentoonstellingen bevinden aantrekkelijker maken. Volgens directeur Karen Moeskops vormen scholen nog altijd de belangrijkste bezoekersgroep van het museum. Begin 2017 had het museum over de toen voorbijge 4 jaar ongeveer een half miljoen bezoekers mogen verwelkomen.

Naar aanleiding van de vijfde verjaardag in september 2018 zet het Red Star Line Museum een project op waarbij 'nieuwe Antwerpenaren' het verhaal over hun eerste vijf jaar in Antwerpen creatief en persoonlijk vertellen. De verhalen van deze mensen over aankomen in hun nieuwe thuishaven Antwerpen zullen in de collectie van het museum terecht komen en de basis vormen voor de expo 'Thuishaven' van 21 september tot 21 oktober 2018.

Om dit project te lanceren en mensen aan te moedigen om ook hun verhalen te vertellen werkt het Red Star Line Museum samen met vijf ambassadeurs die hun verhaal delen in de expo. Uit de keuze blijkt dat het begrip 'nieuwkomers' zeer ruim is opgevat. Illustratrice Fatinha Ramos

is Portugese, comedian Geert Hoste komt uit West-Vlaanderen, kokkin Fatima Marzouki kwam als baby van 10 maanden vanuit Marokko naar Antwerpen, student en Stampmedia-journalist Mohamed Barrie is afkomstig van Sierra Leone en innovator/ondernemer Deepak Mehta uit India.

Het Red Star Line museum lanceert met dit project een nieuwe verhalenbus om samen met anderstalige vrijwilligers de stad in te trekken op zoek naar de verhalen van nieuwkomers over hun eerste vijf jaar in Antwerpen.

Edelweiss II wacht op restauratie

In het gratis magazine van De Lijn verscheen onlangs een interessante bijdrage over het wedstrijdjacht de 'Edelweiss II'. Met dit jacht wonnen Emile Cornellie, Florimond Cornellie en Frédéric-Albert Gustave Bruynseels de gouden medaille op de Olympische spelen van Antwerpen in 1920.

De Edelweiss II werd in 1914 gebouwd als wedstrijdjacht naar een ontwerp van Linton Hope, die in 1900 zelf goud haalde op de Olympische spelen in het Franse Meulan. Hij tekende voor Belgische klanten onder meer de Antverpia II (een 8 meter jacht), de Brabo (een motorjacht van de RYCB) en de Zut (een 6 meter jacht).

Hope ontwierp voor de Belgische koning de Ibis III voor het koninklijk werk IBIS in Oostende en werd daarbij aangesteld als 'consulting naval architect'. In zijn latere leven was de 'Edelweiss II' ook nog eigendom van Staf Versluys. Momenteel is het in handen van Werner Huybrechts en wacht her op verdere restauratie in een loods in Kapellen. (foto met dank aan Werner Huybrechts).

Stem op de 'Lona III' voor 'Restoration of the Year Award'

De nauwkeurig gerestaureerde Lona III van Bart Carpentier dingt mee naar de 'Restoration of the Year Award 2018' in de categorie 'Under 40 ft'. De prijs wordt georganiseerd door het Britse yachtingmagazine 'Classic Boat'. De 'Lona III' werd in 1906 gebouwd door de Britse jurist en fervente zeiler J. Pain Clark, op de 'William King and Sons' werf in Burnham-on-Crouch. Zij voerde heel wat vaartochten uit op de Crouch, die door het graafschap Essex naar de Noordzee stroomt.

Bart vond haar op in 2011 op Tradewinds Yachts in het Nederlandse Walsoorden. Hij ontdekte dat de romp en het dek ; nog origineel waren, in tegenstelling tot de bovenbouw en het interieur. Na een zorgvuldige restauratie kon de 'Lona III' op 16 juni 2016 weer te water worden gelaten. Het kompas is afkomstig uit de Engelse vrachtvaarder 'SS Oakford', gebouwd in 1900 en in 1934 gestrand op Texel. Daarbij kwamen alle bemanningslieden om het leven.

De 'Lona III' kan de trofee in de wacht slepen als ze voldoende stemmen haalt. Stemmen kan op: <http://awards.classicboat.co.uk>. (foto Bart Carpentier)

Cadixwijk krijgt ligplaatsen voor woonboten

Aan het Houtdok-Zuidkaai, d.w.z. aan de noordkant van de Cadixwijk, komen 34 ligplaatsen voor woonboten. 20 ligplaatsen zijn voor schepen van circa 38 meter lang, 8 plaatsen voor schepen met een lengte van circa 20 meter en ten slotte 6 plaatsen voor grote schepen van circa 50 meter in lengte. De ligplaatsen die nu beschikbaar

worden, zijn deze voor 18 schepen met een lengte van circa 38 meter. De overige ligplaatsen zijn in het najaar klaar en kunnen dan ingenomen worden. Om een ligplaats te verkrijgen, kunnen geïnteresseerden een bod uitbrengen met een minimumbedrag van 6.000 euro. Geïnteresseerden die nog niet over een woonboot beschikken, mogen ook een bod plaatsen. Zij moeten dan wel concrete plannen voor een woonboot kunnen voorleggen. De ligplaatsen worden toegewezen op basis van het bod en een beoordeling door een jury. Meer informatie op: www.antwerpen.be/woonboten. (artist impression: AG Vespa)